

DPN 6052

Title : व्याजस्तुतिनिन्दः

VYĀJA STUTI NINDĀ

Run. No. 6743

Cat. No. 73

Micro. No.

Subject काव्यलक्षणा

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 37 X 10

Folios 27-30 Lines (in a page) 8

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor प्रशुप्रतिमान पःमाय

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuja. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thasaphu /

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

Fol. 30 a: वस्तुतस्तु अत्र व्याजस्तुतिरित्येव युक्तं स्तुत्या-
निन्दापि निन्दास्तुतिभ्यां प्रस्तुते स्तुतिनिन्दे
गम्यते इति

कदे१

श्वित् ॥ अत्र शिव सारूप्यमिव तद्देशेन यात वाच्यं नाल लो वनमपि शिव रात्रिमाहात्म्य प्रयुक्तत्वेन वर्णनीयमितितन्मुः
त्वेन कृत्स्नं शिव सारूप्यं गम्यं ॥ यथा वा वहनी सिद्धं पुबल कवरी भारतिमिरत्विषां वृद्धैर्वन्दीकृतमिव नवीनार्ककि
रणं ॥ ततो तु क्षेमं न स्रवद न सौन्दर्यलहरी परीवाह स्त्रोतः सरणिरिव सीमन्न सरणिः ॥ अत्र वर्णनीयत्वेन प्रस्तुता
याः सीमन्न सरणे वर्दन सौन्दर्यलहरी परीवाह स्त्रोत्येक्षणो न परिपूर्णतडागवत्परिवाह कारणीभूता स्वस्त्वा ने अस्मान्नीवदन सौन्दर्यस
मृद्धिः प्रतीयते सापि वर्णनीयत्वेन प्रस्तुतेव यथा वा अंगा संगिमृणालकाण्डमयतेभृंगा विशेषां रुवं नासामौक्तिकमिन्दुनीलसरः
णिश्वासानिलकाहते ॥ दनेयं हि मवा लुकापि कुचयोर्धनेक्षणं दीपतां तत्रायः पतितां बुवत्करतले धारां वुसंलीयते ॥ अत्र नायिका
याविरहा सहत्यानिशमप्रकटनाय सत्रापवत्रकार्यणिमृणालमालिन्यादीन्यपि वर्णनीयत्वेन विवक्षितानीति तन्मुखेन संतापोगः
म्यः पतितां वुवैवैत् ॥ यत्र कार्यमुखेन कारणावगतिरपि निवृत्तान्नत्र नायमलंकारः किञ्चनुमानमेव यथा परिज्ञानं पीनस्तनज

का २

घनसंगादुचयतस्तनोर्मध्यस्थात्रः परिमिलनमप्रापारु रितं॥ इदं व्यसन्त्यासंप्रशिथिलभुजाक्षेपवलनैः कृशांग्याः सत्तापंवदतिनलि
 नीयवशायनं ननुप्रस्तुतकार्यप्रधानमुखेनकारणास्यगम्यत्वमपिप्रस्तुतांकुरविषयम्येत्किंतर्हिपर्यायोक्तमित्याकांक्षायामाह पर्या
 योक्तंनुगम्यस्यवचोचंग्यंतरेणअयानमस्तस्मैकृतौयेनमुधाराहुवधूकुवौ॥६३॥यदेवगम्यविवक्षितंतस्यैवचंग्यंतरेणविवक्षितरूपाद
 पिवाकृतरेणकेनचिदूपात्ररेणप्रधानंपर्यायोक्तंउत्तरार्द्धमुदाहरणंअत्रभगवान्चासुदेवःस्वासाधारणरूपेणगम्यःराहुवधूकुवः
 वैमर्थ्यकारकत्वेनरूपात्ररेणस एवाभिहितःयथावा लोकंपश्यतिपस्यांघ्रिःसयस्यांघ्रिनपश्यतिताभ्यामप्यपरिद्वेष्टाविद्याविश्वगु
 रोस्तवअत्रगौतमःपतंजलिश्चस्वासाधारणरूपाभ्यांगम्योरूपात्ररेणप्रहितौयथावा निवेपतांरुत्तसमापयत्रौशिरीषकोषप्रदि
 माप्रिमानं पादौकिप्रदूरमिमौपुयासेनिधित्सनेतुछदयंमनस्तेअत्रकिप्रदूरंजिगमिषेतिगम्य एवार्थोरूपात्ररेणप्रहितः॥यथा
 वा देवंवंदेजलधिशरधिंदेवतासार्वभौमंव्यासप्रसाधुवनविदितायस्यवाहाधिकाहाःभूषापेटीभुवनमध्वरंपुष्करंपुष्पवादीशादी

२९

वगम्या एव वेदं दीप्तो व्यास प्रमुखविनेयत्वाद्याकारेणा १
 वं

पालाः शानमखमुखाश्चन्दनदुर्मनोः श्रुतयस्यवेदाः वाहाः भुजंगमाभूषणानि रत्न्यादिवाक्यार्थस्य व्यवहृतिनौवेदत्वाद्याकारेणा
 प्रिहिताः परंतुदेवतासार्वभौमत्वस्युदीकरणाप्रविशेषणविशेषणावव्यत्यासेनप्रतिरुत्त्यादिवाक्यार्थस्यैव) पादिताः अलंकार
 सर्वस्वरूपापिपर्यायोक्तस्यसंप्रदायागतमिदमेवलक्षणमंगीकृतं गम्यस्यापिचंग्यंतरेणप्रधानंपर्यायोक्तमिति वकाप्रिधानप्र
 सचाज्ञैववकारयोराहुवधूजनस्याश्रालिंगनोद्दामविलासवन्धरनोत्सवंभुवनमात्रशो॥१२॥इतिप्राचीनंतदुदाहरणमन्यथो
 योजितंराहुवधूगतेनविशिष्टेनरतोत्सवेनराहुशिरच्छेदःकारणरूपोगम्यनरिति एवंवगम्यस्यैवाभिधानमिति लक्षणानुपपत्तिमा
 शंकायहम्यंतस्यैवाभिधानायोगान्कार्यादिद्वारेणैवाभिधानंलक्षणोविवक्षितमिति लक्षणंक्लिष्टगत्यायोजितं लोबनरूपापिपर्यायो
 क्तंयदनेनप्रकारेणप्रिधीयतइतिइदमेवलक्षणमंगीकृत्यदेतेदाहरणेवकार्येणशब्दाभिहितेनकारणंवाच्यंसम्यक्प्रदर्श्यतत्रलः
 क्षणंलक्षुनामवक्लिष्टगत्यायोजितं वाक्यादनेनप्रकारेणवाच्येनोपलक्षितंसदप्रिधीयतेतत्पर्यायेणप्रकारात्ररेणवाच्येनोपलक्षितं

20

15

10

5

उक्तमिति सर्वोपलेशः किमर्थमिति न विद्यः दर्शितानि हि गम्यस्यैव रूपान्तरेणाभिधाने वरुण्यदाहरणानि वक्राभिधातप्रसञ्ज्ञाः
 प्रैवेति प्राचीनोदाहरणमपि स्वरूपेणागम्यस्य भगवतो रूपान्तरेणाभिधानसंभवात्सु योजनेन यत्र राहुशिरश्चेदावगमनं तत्र प्रागु
 क्तीत्याश्रुतां कुरएव पुस्तुतेन राहोशिरोमात्रावशेषेणालिङ्गनबंधत्वाद्यापादनरूपेणावगमनं तत्र प्रागु
 दूषेणावगमनं पर्यायोक्तस्य विषयः पर्यायोक्तं तदप्याहुर्न ज्ञेनेष्टसाधनं यामिदं तलतां डहुं पुत्राभ्यामास्यतामिह ६५ अत्र नापि
 कांताय केन संगमप्यदूतलतादर्शनव्याजेन निर्गहत्यासंख्यातत्वाद्यसंपादनरूपेष्टसाधनं पर्यायोक्तं यथावा देहिमत्कन्दुकं २६
 धेपरिधाननिगूहितं इति विसं सयत्रीवीनस्याः कृष्णमुदेस्तुवः पूर्वत्र परेष्टसाधनं अत्र कन्दुकसद्भावशोधनार्थं नोवीदित्वं सन व्या
 जेन स्वेष्टसाधनमिति चेदः उक्तिर्व्याजस्तुतिर्निन्दास्तुतिभ्यांस्तुतिरिति चेत् ६५ साधुः
 दूतिपुनः साधुकर्तव्यं किमतः परं यन्मदर्थे विलूनासिदत्रैरपिन खैरपि ६६ निन्दयास्तुतेः लुप्यानिन्दाया अवगमनं व्याजस्तुतिकः

स्वर्धुनीत्युदाहरणे विवेको नास्तीति निन्दाव्याजेन गंगासुकृतिवदेव महापातकिनेपि स्वर्गं नयतीति व्याजरूपयानिन्द्यातस्य चावातिशयस्तुतिः
 साधुदूतीत्युदाहरणे मदर्थं यत्र त्रैलोक्यमनुभूतवत्पसीति व्याजरूपयान्मुन्यामदर्थं नगतासि किं नुरनुमेव गतासि धिक्त्वां दूतिकां धर्मवि
 रुद्धकारिणीमिति निन्दावगम्यते यथावा कले शौर्यमदोयो दुन्दुभ्येकं सन्निमाहिते सप्त सप्ति समारूढा भवन्ति परिपथिनः अर्द्धदानववै
 रिणागिरिजयाप्यर्द्धशिवस्याहृतं देवेकं जगती न लेप्सरहरा जावे समुन्मीलति गंगासागरमंवरं शशिकलानागाधिपः क्पातलं सर्वज्ञत्वमधीश्वर
 त्वमगन्तां मां वभिधातनं अत्राद्योदाहरणे सप्त सप्ति पदगतशेषमूलनिन्दाव्याजेन स्तुतिर्गम्यते द्वितीयोदाहरणे सर्वज्ञः सर्वेश्वरोसीति राज्ञा
 स्तुत्या व्याजरूपयामदीयवैदुष्यादिदारिद्र्यादिसर्वज्ञानमपि वरुण्यदानेन रक्षितुं शक्नोति मत्स्यं किमपि न ददासीति निन्दाव्यज्यते सर्वमिदं
 निन्दास्तुत्योरेकविषयत्वे उदाहरणं जिह्वविषयत्वे निन्द्यास्तुत्यभिप्रायः कस्त्वं कानरामराजभवने लेखार्थं संवाहको यातः कुत्र
 पुरागतः सहनुमानिर्दग्धलंकापुरः वक्षोराक्षसस्तुनेति कपिभिः संताडितस्तर्जितः सखीडात्र पराभवो वनमृगः कुत्रेति न ज्ञायते अत्र ह

नुमनिन्दया इतरवानरस्तुत्यानिव्यक्तिः॥स्तुत्यानिन्दानिव्यक्तिर्यथा॥यद्वक्त्रं मुहुरी कसेतधतिनां वृषेन वा दम्भुषा
 नैषांगवदवः॥गोविन्दवता न्युत्या सयाधावसि। काले वा तत्त एतानि स्वादसि परं किं निन्द्यासि निन्द्यागमेतने
 कहि कुरंग कुत्र जेवता किन्नाम तथं तपः॥हरिणस्तुत्या जेरो सेवा निर्विस्तस्यात्मनो निन्द्या वा तज्यते। अयम
 पुस्तुतप्रसादा विशेषरत्नतं कार सर्वस्वकारः। तेन हि सारूप्यानि वधना पुस्तुतप्रसादो दाहर एतन्नरं वै धर्मः
 एतदस्य ते यथा॥धन्याः खलु वने वा ताः कङ्कार सुखशीतलाः। राममिन्दो वरुणा मये स्थित्ये निवारिताः॥
 अत्र वाता धन्या इत्युस्तुतार्था दहम धन्य इति वै धर्म एतुस्तुतार्थः पुती मते इति न्युत्यादिनां इयमेवा पुस्तुत
 पुस्तुतप्रसादान कार्यकारण निवधनेति दण्डी॥यदाह॥अपुस्तुतप्रसादात्पुस्तुतयास्तुतिः सुखं
 वति हरिणा वनेष्वपरसेविनः॥२०॥अथैरयत्तुलने जलदानी कुरादिभिः तेषामपुस्तुते वाचस्पतिरितिः पु

२२

शस्त्रने। राजानुवर्तनकेशनिर्विण्णममनस्विनेति। वस्तुतस्तु अत्र व्याजस्तुतिरित्येव युक्तं स्तुत्यानिन्द्यानिव्यक्तिरि
 त्यपुस्तुतप्रसादात्ते वै विविधविषयविशेषसद्वाता अथवा पुस्तुतवा जस्तुतु दाहरणेष्वपुस्तुताभ्यां निन्द्यास्तु
 तिभ्यां पुस्तुतेस्तुतिनिन्द्याम्येते इति एतावता व्याजस्तुतिमात्रमपुस्तुतप्रसादात्तुत्या इव यानयापुक्तियया यवा न्यगत
 स्तुतिविवक्षया न्यस्तुतिः कियते तत्रापि व्याजस्तुतिरेवान्यस्तुतिरित्यर्थानुगमसम्यक्वा वा त्रयथा॥शिवरिणिकुतनाम
 कियच्चिरं किमपि धनमसावकरोत्तयः तदुत्तियेन तवा धर्याटलंदशनिर्विवक्लुषुकशावकः॥अत्र सुकशावकस्तुत्या जायिकाधरसो जाय्या
 तिशयस्तुतिर्यज्यते। निन्द्यानिन्द्याव्यक्तिर्याजनिन्देति गीयते। विधेस्तुतिन्यायले प्रागेकमेवाहरक्षिरः॥६॥अत्र हरनिन्दे विषम
 विषाकं संसारं प्रवर्तयते विधेर्निन्द्याजिह्वं ग्यायाजनिन्द्या। यथावा। विधेरेव विशेषगर्हणीयः करटत्वरटकत्तवा पराधः सहकारतले
 चकारयो सोमहवा संसरेन को किलेन। अस्तुत्या जस्तुत्या निव्यक्तिरिति पंचमं प्रकाद व्याजस्तुतिप्रतिबन्दी प्रतेयं व्याजनि

ननु यत्रान्यस्तुत्यान्यस्तुतिरन्यनिन्द्याम्यनिन्द्यावप्रतीयते वा जस्तुति व्याजनिन्द्यालंकारयोरन्युपगमेस्तुतिनिन्द्यारूपाप्र
 स्तुतप्रशंसोदाहरणेष्वस्तुतशंसानवक्तव्यानेषामपि व्याजस्तुतिरन्यनिन्द्याभ्यां कोटीकारसंनदिति चेत् ॥ उच्यते ॥
 यत्राप्रस्तुतवृत्तानादप्रस्तुतस्तुतिनिन्द्यारूपात्तत्वरूपः प्रस्तुतवृत्तानः प्रतीयते ॥ अत्र हि द्वाणिभूयांसि कंठकावहयोवहिरित्या
 दोतलं व्यावकाशासारूप्यनिर्धेदेनाप्रस्तुतप्रशंसात्रापि वर्तमानानवारयितुं शक्या ॥ अथस्तुत्यान्यस्तुतिः अन्यनिन्द्याम्यनिन्दे
 त्येवं व्याजस्तुतिनिन्दे अपि संभवत्येव का संते अपि संभवेतां नत्वस्याः परित्यागः यद्यपि विविधैरेव विशेषगृहीयति क्त्वा के विधिति ३०
 न्यातन्मूलका कनिन्द्या वा विशेषज्ञस्य प्रज्ञोत्तेन वविदत्समतया स्थापितस्य मूर्खस्य वनिन्द्यापि प्रतीयते इति सारूप्यनिवधनायुक्त
 तप्रशंसायस्मिन्नथापि सैव व्याजनिन्द्यामूल्येति प्रथमोपस्थिता स्थापितं दुर्कीर्य ॥ एवं च व्याजनिन्द्यामूल्यक व्याजनिन्द्यामूल्यमप्रस्तुतप्रशंसेति च मतकाराति
 शयः ॥ एवं च व्याजस्तुतिमूल्यक व्याजस्तुतिरुवाच्यप्रस्तुतप्रशंसादृश्यते ॥ यथा ॥ लावण्य इविरा वयोनगरितः केशो महानर्जितः स्वर्द्धं जरतो जननस्य